

Mikołajczak, Mieczysław

Biblijne implikacje dotyczące demonów

Studia Teologiczne 20, 19-30

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MIECZYŚLAW MIKOŁAJCZAK

BIBLIJNE IMPLIKACJE DOTYCZĄCE DEMONÓW

Treść: 1. Wprowadzenie, 2. Imiona i charakter *demonów* występujących w ST, 3. Imiona i charakter demonów występujących w NT, 4. Podsumowanie.

1. Wprowadzenie

Kiedy poszukujemy pierwszych danych na temat *demonów*, których znaczny wpływ na życie człowieka zauważono, musimy odnieść się do wierzeń i praktyk religijnych starożytnego Wschodu¹. Odgrywają one znaczną rolę w kulturze narodów ościennych narodu wybranego². Znane były różnego rodzaju zaklęcia, które miały chronić przed zgubnym wpływem *demonów* na los człowieka³. Kiedy poddamy wnikliwym badaniom ST, dochodzimy do wniosku, że w księgach, które

¹ Por. H. H. L a n g k a m m e r, „Babilonia”, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1985, kol. 1234-1238; J. L. B e r n a r d, *L’Egypte et la genèse du sur homme*, Paris 1957; J. F l i s, *Jezus a demony na tle antydemonicznych praktyk starożytnego Wschodu*, Lublin 1990, s. 19-71; T e n ż e, *Antydemoniczne praktyki starożytnego Wschodu a uzdrowienia opętanych w Nowym Testamencie*, Lublin 1985; J. B o t t e r o, *La religion babylonienne*, Paris 1952; G. C a r d a r s c i a, *Les lois assyriennes*, Paris 1969; R. T. C l a r k, *Myth and Symbol in ancient Egypt*, London 1959.

² Por. J. N. A l e t t i, „Une lecture en questions”, w: *Miracles de Jésus selon le Nouveau Testament* (red. X. L e o n - D u f o u r), Paris 1977, s. 189-212; G. C o n t e n a u, *Życie codzienne w Babilonii i Asyrii*, Warszawa 1963; E. D ą b r o w s k i, „Babilończycy”, w: *Podręczna Encyklopedia Biblijna*, t. 1, Poznań 1960; C. D e s r o c h e s - N o b l e c o u r t, „La religion égyptienne”, w: *Historie generale des religions*, t. 1: *Les primitifs l’ancien Orient*, Paris 1960, s. 147-269; E. D h o r m e, *La religion assyro-babylonienne*, Paris 1910; J. v a n D i j k, „Summerische Religion”, w: *Handbuch der Religionsgeschichte*, Göttingen 1971, t. 1, s. 431-496.

³ T. A n d r z e j e w s k i, *Dusza Boga Re. Wśród egipskich świętych ksiąg*, Warszawa 1967; E. E b e l i n g, *Aus dem Tageswerk eines assyrischen Zauberpriester*, Leipzig 1972; A. E r m a n, *Die Religion der Ägypter*, wyd. 2, Berlin 1968; C. F o s s e y, *La magie assyrienne*, Paris 1902; G. F u r l a n i, *Riti babilonesi e assiri*, Udine 1940; H. G r a p o w - H. v o n D e i n e s - W. W e s t e n d o r f, *Grundris der Medizin der alten Ägypter*, t. 4/1, Berlin 1958.

powstały przed niewolą babilońską, odnajdujemy niewiele danych dotyczących demonów⁴.

Naród wybrany był gorliwym czcicielem jedyne Boga - JHWH, dlatego w jego kulcie religijnym nie było miejsca dla demonów⁵. Kult JHWH świadczył o bezwzględny monoteizmie Izraela⁶. Jak uznano pierwotnie - JHWH był sprawcą wszystkiego: dobra i zła (Am 3,6;4,6.9n; Iz 45,7; Lm 3,37n; Hi 9,24)⁷. Wierni wyznawcy religii jahwistycznej nie zabiegali o wyjaśnienie początków działania demonów⁸. Należy jednak stwierdzić, że przodkowie narodu wybranego odczuwali strach przed zgubnym działaniem złych demonów⁹. Wyrazem tych obaw są przepisy Prawa Mojżeszowego (Kpł 11,12;15,19-30; Wj 28,33-35)¹⁰. Dla prawowiernych niepokojący był fakt uprawiania przez Izraelitów magii, wróżbiarstwa i nekromancji (1 Sm 28,13; 2 Krl 21,6). Prawo nie zezwalało na te praktyki, wręcz zabraniało (Kpł 19,31;20,6.27; Pwt 18,10n). Podobne stanowisko względem Prawa zajmowali królowie (1 Sm 28,9; 2 Krl 23,24), oraz prorocy (1 Krl 28,9; Iz 8,19)¹¹.

⁴ H. G r e s s m a n (red.), *Altorientalische Texte zum Alten Testament*, wyd. 2, Berlin 1927; J. B. P r i t c h a r d (red.), *Ancient Near Eastern Text Relating to the Old Testament*, wyd. 2, Princeton 1955; T. C a n a n, *Dämonenglaube im Lande der Bibel*, Leipzig 1929; A. C a q u o t, „Anges et démons en Israel”, w: *Sources Orientales* 8 (1971), s. 113-152; T e n z e, „Sur quelques démons de l’Ancien Testament”, w: *Semítica* 6 (1956), s. 53-68.

⁵ Por. A. C o h e n, *Le Talmud. Exposé synthétique du Talmud et de l’enseignement des Rabbins sur l’éthique, la religion, les coutumes et la jurisprudence*, Paris 1976; A. D u p o n t - S o m m e r, *Exorcismes et guérissons dans les écrits de Qumran (VT Suppl. VII)*, Leiden 1960, s. 246-261; T e n z e, *The Essene Writings from Qumran*, Blackwell - Oxford 1961.

⁶ Por. J. S. S y n o w i e c, *Pięcioksiąg. Wprowadzenie do ksiąg: Rodzaju, Wyjścia, Kapłańskiej, Liczb i Powtórzonego Prawa*, Kraków 2000, s. 316-317.335-341.

⁷ Zob. L. S t a c h o w i a k, *Księga Izajasza. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Lublin 1991, s. 208: *Jedyność i wyłączność Boga przejawia się w Jego stwórczym i historycznym działaniu; ma ona stać się powszechnie uznawana w całym świecie. Gdziekolwiek na świecie występuje dobro czy zło, pomyślność czy niepomyślność - jest to wypadkową działania Bożego. Obie antytezy (światło - ciemność, pomyślność - nieszczęście) określają naturalne granice, w obrębie których biegnie historia świata, kierowana przez Jahwe.*

⁸ Por. L. R a n d e l l i n i, „Satana nell’ Antico Testamento”, w: *Bibbia e Oriente* 5 (1963), s. 127-132.

⁹ Por. K. K e r t e l g e, „Teufel, Dämonen, Exorzismen in biblischer Sicht”, w: *Teufel, Dämonen, Besessenheit. Zur Wirklichkeit des Bösen*, (red. W. K a s p e r - K. L e h m a n), Mainz 1978, s. 9-39.

¹⁰ Por. J. J e l i t o, *Historia czasów Starego Testamentu*, Poznań 1961, s. 155-156.

¹¹ Por. G. W i t a s z e k, *Mysł społeczna proroków*, Lublin 1998, s. 47-49.

2. Imiona i charakter demonów występujących w ST

2.1. Grupa demonów wątpliwych

Do grupy demonów wątpliwych według relacji ST zaliczamy:

- *wampir rodzaju żeńskiego*; nazwano go *aluqah* (Prz 30,15); w współczesnym tłumaczeniu nazywa się tego demona pijawką;
- *satyry, fauny oraz syreny*; uważano, że określają je terminy biblijne *ijjim* (Iz 13,21-22;34,14; Jr 50,39), oraz *sijjim* (Iz 13,21-22;34,14; Jr 50,39) - współczesna egzegeza kojarzy je z *dzikimi kotami* i *szakalami*¹²;
- *seirim*; według których duchy te miały *wygląd kozłów* zamieszkują miejsca pustynne i ruiny; wskazują na nie wierzenia ludowe narodu wybranego (Kpł 16,21; Ba 4,35; Tb 8,3; Mt 12,43)¹³;
- *lilit*; w wierzeniach babilońskich był on rodzaju żeńskiego (*lilitu*); przypuszcza się, że chodzi o *gatunek sowy*; LXX nazywa tego demona jako *onokentaurio*, a Wulgata używa terminu *lamia*; składanie mu ofiar uznane zostało za bałwochwalstwo (Kpł 17,7), co prowadzi do wniosku, że społeczność narodu wybranego musiała w pewnym okresie swojej historii oddawać cześć temu *demonowi*; tezę tę zdaje się potwierdzić okres rządów Roboama (2 Krn 11,15)¹⁴; poddaje się jednak w wątpliwość, czy rzeczywiście chodzi tutaj o kult demonów, ponieważ każde obce bóstwo Izraelici nazywali demonami (Ps 95,5; Ba 4,7; 1 Kor 10,20)¹⁵; Księga Kapłańska mówi o nim jako o *rzeczach próżnych* (*mataia*);
- *szedin*; nazywa go tak LXX i Wulgata; był on otaczany czią przez naród wybrany (Pwt 32,17; Ps 105,37); najprawdopodobniej był on przedstawiany w postaci bożków bądź cielców, których działanie oceniano jako dobre i złe; utożsamia się go z babilońskim *szedu*.

¹² Zob. L. S t a c h o w i a k, *Księga Izajasza*, s. 70: *Jedynymi mieszkańcami ruin - zanim pokryje je piasek pustynny - będą zwierzęta unikające osiedli ludzkich, sowy oraz strusie (Iz 34,13;43,20; Jr 50,39; por. Hi 39,13-18). Zwierzęta te łączyły się w popularnej wyobraźni z istotami demonicznymi („kosmate”) - por. Kpł 17,7; Pwt 32,2; 2 Krn 11,15; Iz 34,14 - grasującymi na pustyni i napawającymi ludzi lękiem na skutek przypisywanego im działania złowieszczego. Tradycyjnymi mieszkańcami ruin były hieny, znane ze swego zawodzącego głosu, podobnie jak szakale (w. 22); por. również: T e n ż e, *Księga Jeremiasza. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Lublin 1997, s. 244-245.*

¹³ Por. np.: J. H o m e r s k i, *Ewangelia według św. Mateusza. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Lublin 1995, s. 85.

¹⁴ Por. J. J e l i t o, *Historia czasów Starego Testamentu*, s. 219.

¹⁵ Por. W. B o r o w s k i, *Psalmi. Komentarz biblijno - ascetyczny*, Kraków 1983, s. 316.

W LXX słowo *daimonia*, było używane na określenie *złych duchów* w odniesieniu do większości powyższych hebrajskich terminów określających *demony*:

- *Bo wszyscy bogowie pogan to utuda* (Ps 96,5 - hebr. *elilim*);
- *Nakrywacie stół na cześć Gada i napełniacie czaszę wina na cześć Meniego* (Iz 65,11 - bóstwa semickie Gada i Meniego Izajasz uznał za demony);
- *Ani zarazy, co idzie w mroku, ni moru, co niszczy w południe* (Ps 91,6 - termin *zaraza* został użyty w znaczeniu *demonia południa*);
- *Rozgniewaliście bowiem Stworzyciela swego ofiarami składanymi złym duchom, a nie JHWH* (Ba 4,7 - demony, czyli złe duchy są tutaj przedmiotem kultu).

Moim zdaniem, powyższe przykłady wskazują na reakcję monoteizmu izraelskiego wobec politeizmu grecko - rzymskiego. Naród wybrany zalicza bogów pogańskich w poczet *demonów*.

2. 2. Grupa demonów *prawdopodobnych*

Księga Sędziów mówi o złym duchu *ruah raah*¹⁶, który oznacza *demon* (1 Sm 16,4n;18,10n;19,9n). W opisach dotyczących ataków szału Saula oraz buntu Sychemitów działalność złego ducha stanowi wykonanie kary JHWH. Prowadzi to do wniosku, że jest on ściśle uzależniony od JHWH.

2. 3. Grupa demonów *niewątpliwych*

Do grupy *demonów niewątpliwych* według relacji ST zaliczamy:

- *Azazel (demon pustyni)*; w dzień pojednania arcykapłan wysyła na pustynię kozła ofiarnego obciążonego grzechami ludzkimi jako *rytualny dar* dla Azazela. Czyniono to na znak oczyszczania ludu z jego grzechów (Kpł 16,8.10.20-26)¹⁷;
- *Asmodeusz (demon rozwiązłości)*; demon ten między innymi wymordował po kolei siedmiu mężów Sary¹⁸; Tobiasz postępujący zgodnie z pouczeniem Rafaela pokonał Asmodeusza (Tb 6,8); dokonał tego czynu przy pomocy dymu, który unosił się z rozżarzonych węgli, na których leżała cząstka serca lub wątroby ryby złowionej

¹⁶ Por. Sdz 9,23 - jako o duchu niezgody.

¹⁷ Por. S. Łach, „Azazel”, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1985, kol. 1190; K. Gąsiorowski, „Azazel”, w: *Podręczna Encyklopedia Biblijna*, t. 1, Poznań 1960.

¹⁸ Córki Raguela - Tb 3,8;6,14-17.

w rzece Tygrys; na pomoc Tobiaszowi przybył Rafael, który pojął Asmodeusza i wygnał na pustynię górnego Egiptu (Tb 8,20)¹⁹.

- **Wąż**; autor natchniony w relacji Rdz 3,5 przypisuje mu wiedzę oraz przebiegłość, którą przewyższa człowieka; współczesna egzegeza przyjmuje, że stanowi on symbol lub maskę *demon*; Księga Rodzaju mówi o nim jako zwierzęciu, którego spotyka kara JHWH (Rdz 3,1.14)²⁰; w wierzeniach starożytnego Wschodu często mówi się o *zwierzętach demonach*; myślę, że w taki sam sposób należy pojmować biblijnego *węża*; nie jest to jedyny przykład zwierzęcia - demona zaczerpnięty z wierzeń starożytnego Wschodu, a przedstawiony w Biblii; jako przykład można wymienić mitologiczne potwory - wrogie JHWH: *Lewiatan* i *Rachab*; pierwszy z nich *Lewiatan* (hebr. *liwjatan*), etymologicznie oznacza *krętego potwora*; można dopatrywać się również powiązania z arabskim *lawaj*, co znaczy *skręcił, splótł*; w tłumaczeniu na język polski z LXX używane są terminy *smok*, *wieloryb*; mitologia starofenicka daje podstawy do powstania nazwy *Lewiatan*; jego wygląd - siedmiogłowego smoka - przedstawia pieczęć z Tell Asmar. Teksty z Ugarit, które mówią o potworze pierwotnego chaosu (*Lotan*) ginącym w walce z bóstwami, zdaje się być bliskie opisowi Izajasza mówiącemu o *Lewiatanie* jako *wężu płochliwym, wężu krętym, potworze morskim* (Iz 27,1)²¹; *Lewiatan* jest uosobieniem zła; ów siedmiogłowy potwór podjął również bunt przeciw JHWH; został on jednak pokonany wraz z morzem przez JHWH (Ps 89,11; Ha 3,8; Ps 74,13n); sposobem na obudzenie działalności *Lewiatana* są zaklęcia (Hi 3,8); obudzony *Lewiatan* ma moc kosmiczną, nie tylko morską; *Krokodyl*, który jest symbolem Egiptu, jest określony tym samym terminem co *Lewiatan* (Hi 40,25-41; Ez 29,3n;32,2n)²². Teksty biblijne mówią

¹⁹ Jego nazwa (hebr. *Aszmedaj*) pochodzi najprawdopodobniej od *szamad*, co oznacza: *burzyć*. Tak więc mówi się o nim jako o burzycielu i niszcycielu. Jego imię wiąże się także z irańskim *Eszma* - *dewa*, reprezentującym pierwotną potęgę szatańską. Jest to demon gniewu. Legendy Talmudu i Kalebu nazywają Asmodeusza: *Aszmedaj*, *Aszmedo*, *Szamadaj*. Jest on uważany za księcia demonów

²⁰ Por. na ten temat: H. L a n g k a m e r, „Wąż”, w: *Mały Słownik Biblijny*, Wrocław 2001, s. 330.

²¹ Zob. L. S t a c h o w i a k, *Księga Izajasza*, s. 121: *Lewiatan przedstawiony był jako wielogłowy potwór morski, występujący - wraz z innymi potęgami - przeciw Bogu; później uważano go za wcielenie wszelkiego zła i przedstawiono chętnie jako węża. Tutaj być może chodzi także o symbol wrogich człowiekowi żywiołów wodnych.*

²² Zob. J. H o m e r s k i, *Księga Ezechiela. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Lublin 1998, s. 125-126: *Klęskę Egiptu wyraził w dwóch obrazowych porównaniach. Faraon („wiel-*

o *Lewiatanie* jako *potworze morskim* (Ps 104,26); apokryfy judaistyczne powiadają, że został on stworzony wraz z morzem w piątym dniu (4 Ezd 6,49; Apokryf Barucha 29,4); w przekazie ST nie ma wzmianki o wierze w jego istnienie; *wąż* występujący w biblijnym opisie rajy zwodzi człowieka i nakłania do nieposłuszeństwa względem JHWH; *wąż* występuje przeciw JHWH, nazywając go *zazdrosnym* i *kłamiwym*; wiele ksiąg Pisma Świętego utożsamia pojęcie *węża z szatanem* (Mdr 2,24; J 8,44; Ap 12,9; 20,2).

- *Szatan* (hbr. *satan*)²³; *szatan* jako zły duch niewątpliwym jest jako *przeciwnik* w różnych sytuacjach życia²⁴, jak np. w sporze sądowym (Ps 109,6; Za 3,1); bardzo często występuje on w charakterze przypominającego winę (2 Sm 29,4); jest on również przeciwnikiem Balaama, aniola JHWH zagradzającego do Niego dostęp (Lb 22,22; Mt 16,23); w LXX *szatan* jest *oszczercą* (*diabolos*); w językach nowożytnych występuje termin określający *złego ducha*²⁵; w Księdze Hioba natomiast termin *diablos* określa jednego z *aniółów*, który jest wysłannikiem JHWH; kontroluje on postępowanie ludzi na ziemi i pełni funkcję oskarżyciela przed JHWH; za jego pośrednictwem JHWH próbuje wartość moralną Hioba; nie jest on wolny w swym działaniu, lecz uzależniony od JHWH (Hi 1,11n;2,5n); nie stosuje kuszenia jako metody o przewrotności w jego działaniu postępowanie jego zapowiada wiele nieszczęść, którymi następnie będzie posługiwał się *szatan*; klasycznym przykładem zwodniczego postępowania (z woli karzącego JHWH) jest postawa *ducha kłamstwa*, który zwiódł króla Achaba, kierując go do walk w Ramot w Gileadzie, gdzie poniósł śmierć (1 Krl 22,19-23)²⁶; natomiast przedstawiony przez proroka Zachariasza *ha - satan* nie może być uważany z całą pewnością za *złego ducha*; oskarża on arcykapłana reprezentującego teokrację Izraela, którego JHWH bierze w obronę poprzez swojego *aniola*; przekaz drugiej Księgi Samuela

ki krokodyl" - w. 3; por. Iz 27,1; Jr 51,34) ujarzmiony przez Jahwe za pomocą wodzika, tj. metalowego kółka, które wprawia się w nozdrza niebezpiecznego zwierzęcia, wraz z poddanyymi („ryby” - w. 4) zostanie wyrzucony na pustynię; por. również: C z. J a k u b i e c, *Księga Hioba. Wstęp - przekład z oryginału - komentarz - ekskursy*, Poznań - Warszawa 1974, s. 236-237.

²³ Zob. na ten temat: F. W. H a a c h, *Satan - Teufel - Lucifer*, München 1975.

²⁴ Por. A. H. K e l l y, *La diable et ses démons. La démonologie chrétienne hier et aujourd'hui*, Paris 1977.

²⁵ Por. H. H a a g, *Abschied vom Teufel*, Einsiedeln 1969; T e n z e, *Teufelsglaube*, (przy współpracy: K. von E l l i g e r - B. L a n g - M. L i m b e c k), Tübingen 1974.

²⁶ *Duchem kłamstwa* posłużyli się w tym wypadku prorocy Achaba.

ukazuje nieszczęście wywołane spisem ludności dokonany na polecenie króla Dawida; nie można przypisywać JHWH wprowadzenia Dawida w błąd; uczynił to najprawdopodobniej *szatan* (2 Sm 24,1-25); w relacji LXX *zły duch* może być także uważany za przeciwnika JHWH (Syr 21,27); pełny starotestamentalny obraz *szatana* znajdujemy w Księdze Mądrości, jest on zazdrosny o przeznaczenie człowieka (Mdr 2,24); rozwijając się w ST obraz *demon* sprawia wrażenie uzależnienia od wpływów perskich; ideału, punktu odniesienia dla obrazu *szatana* należy upatrywać w *demonie* - wężu *Azhi Dahaca* - okazującym pomoc wobec *Angra Mainyn* (*uosobienia zła*); prawdopodobnie jest przejęcie imion *demonów* perskich oraz zaliczanie ich do jednego królestwa²⁷; rozważanie o *demonach* prowadzone w aspekcie apokaliptycznym skłania do postawienia pytania o ich początek; według wielu pozabiblijnych opisów są to upadli, pożądlivi *aniołowie*, zbuntowani przeciw JHWH (Rdz 6,1-4)²⁸, ich wodzem jest *szatan*²⁹; według literatury rabinistycznej złe duchy upodobały sobie miejsca nieczyste, sprzyjające żądzom ciała³⁰; ponad upadłymi *aniołami* pragnie być *szatan* utożsamiający się z *aniołem* bezwzględnie niszczącym³¹.

— **Belial lub Sammael**; (hebr. *Beliajjaal* - etymologicznie od *belijaal*, co znaczy *bez pożytku*, a więc *najgorszy*)³²; w ST występuje jako:

a) **rzeczownik o charakterze abstrakcyjnym** - największe zło [zawsze jako *genetivus qualitatis* (dopełniacz jakościowy), np. *syn nieprawości* — 1 Sm 25,17nn];

b) **konkretny przymiotnik**, tj. *najgorszy, niegodziwy* (1 Sm 30,22)³³.

²⁷ Por. H. K a u p e l, *Die Dämonen im Alten Testament*, Augsburg 1930.

²⁸ Jak np.: *Księga Jubileuszów; Henoch etiopski; Testament Dwunastu Patriarchów*.

²⁹ Por. R. R u b i n k i e w i c z, *Eschatologia Hen 9-11 a Nowy Testament*, Lublin 1984; E. K a u t z s c h, *Die Apokryphen und Pseudepigraphendes Alten Testaments*, t. 1-2, Tübingen 1900.

³⁰ Por. K. H u r b y, „Perspectives rabbiniques sur le miracle”, w: *Miracles de Jésus selon le Nouveau Testament*, (red. X. L e o n - D u f o u r), Paris 1977, s. 73-94.

³¹ Por. G. G l o e g e, „Dämonen”, w: *Die religion in Geschichte und Gegenwart*, t. 1-6, wyd. 3, Tübingen 1957-1965.

³² Por. W. F ö r s t e r, „Βελιάφ”, w: *Theologische Wörterbuch zum Neuen Testament*, (red. G. K i t t e l - G. F r i e d r i c h, [t. 1-9; Stuttgart 1933-1974]), t. 1, s. 606.

³³ Por. L. S t a c h o w i a k, „Belial”, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1985, kol. 201; K. G a l l i n g, „Belial”, w: *Die religion in Geschichte und Gegenwart*, t. 1-6, wyd. 3, Tübingen 1957-1965; H. W. H u p p e n b a u e r, „Belial in der Qumrantexten”, w: *Theologische Zeitschrift* 15 (1959), s. 81-89.

3. Imiona i charakter demonów występujących w NT

W porównaniu do ST - w NT zachodzi istotna różnica w ujęciu *złego ducha*³⁴. Mówi się o jego wpływie na sferę moralną skoncentrowaną na zabiegach przeciwdziałających osiągnięciu Królestwa Bożego³⁵. W całym NT tylko Mateusz jeden raz użył terminu *daimon*, czyli *demon* (Mt 8,31)³⁶. W innych miejscach jest używany termin *daimonion* lub inaczej *pneuma akatharton*, co znaczy *duch nieczysty*³⁷. Święty Paweł w liście do Efezjan mówi o *złych duchach* jako *rzędcach świata tych ciemności*, które pragną osiągnąć wartości duchowe na wyżynach niebieskich (Ef 6,12)³⁸.

W NT dochodzimy do wniosku, że *demonami* są aniołowie zbuntowani przeciw JHWH, podlegli *szatanowi* (Mt 25,41; 2 Kor 12,7; 2 P 2,4; Ap 12,7-9)³⁹. *Szatan* jest przywódcą *złych duchów* (*satanas*)⁴⁰. Jest on nazywany także: *diabeł* (*diablos*), *Beelzebub* (*Beeldzebul*) oraz *Belial* (*Beliar*)⁴¹. NT mówiąc o *szatanie* bardzo często używa terminów zastępczych, jak np.: *zły* (Mt 13,29.38)⁴²; *przeciwnik* (1 Tm 5,14); *kusiciel* (Mt 4,3; 1 Tes 3,5)⁴³; *książę tego świata* (J 12,31)⁴⁴; *bóg tego świata* (2 Kor 4,4). Św. Jan w Apokalipsie mówi o *szatanie* w powiązaniu z opisem z Księgi Rodzaju (Ap 2,1-7). Nazywa *szatana* - *wężem* (*ofis*), lub *smokiem* (*drakon*)⁴⁵.

³⁴ Por. M. L i m b e c k, „Die Wurzeln der biblischen Auffassung vom Teufel und den Dämonen”, w: *Concilium* 11 (1975), s. 161-168.

³⁵ Por. H. H. L a n g k a m m e r, „Królestwo Boże w przepowiadaniu Jezusa (ewangelie synoptyczne)”, w: *Królestwo Boże w Piśmie świętym*, (red. S. Ł a c h - M. F i l i p i a k), Lublin 1976; s. 135-142; S. E i t r e m, *Some Notes on the Demonology of the New Testament*, Oslo 1950; G. D e l l i n g, „Wort Gottes und Verkündigung im Neuen Testament”, w: *Stuttgarter Bibelstudien* 53, Stuttgart 1971; H. C o n z e l m a n n, *Grundriss der Theologie des Neuen Testaments*, München 1967; T e n z e, *Theologie du Nouveau Testament*, Paris 1969.

³⁶ Por. W. F ö r s t e r, „Δαίμων”, w: *TWNȚ*, t. 2, s. 1-21.

³⁷ Por. J. F l i s, „Demony według NT - mit czy rzeczywistość?”, w: *RBL* 40 (1987), s. 40-49.

³⁸ Por. A. J a n k o w s k i, *listy więzienne św. Pawła. Do Filipian - Do Kolosan - Do Filemona - Do Efezjan*, Poznań 1962, s. 498-499.

³⁹ Por. również: Ps 6,9; Mt 7,23; Jud 6; Ap 20,10.

⁴⁰ Por. W. F ö r s t e r, „Σατανᾶς”, w: *TWNT*, t. 1, s. 566-580; S. L y o n n e t, „Szatan”, w: *Słownik Teologii Biblijnej* (red. X. L e o n - D u f o u r), Poznań - Warszawa 1982, s. 930-933; por. również: K. H u t t e n, „Geister, Dämonen, Engel”, w: *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, [t. 1-6, wyd. 3, Tübingen 1957-1965], t. 2, kol. 1301-1304.

⁴¹ Por. J. K u d a s i e w i c z, „Beelzebub”, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1985, kol. 174-175.

⁴² Por. J. H o m e r s k i, *Ewangelia według św. Mateusza*, s. 88-89.

⁴³ Por. *T a m ż e*, s. 37-38.

⁴⁴ Por. A. P a c i o r e k, *Ewangelia według św. Jana. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Lublin 2000, s. 152-153: szatan jest tutaj nazywany jako *władca tego świata*.

⁴⁵ Por. W. F ö r s t e r, „Ἀράκων”, w: *TWNT*, t. 2, s. 284-286; T e n z e, „ἔχθρός”, w: *TWNT*,

Szatan w swoim działaniu posługuje się opętaniem ludzi lub mocą kusicielską do grzechu. Jego wpływ na ciało człowieka jako forma skłaniania do grzechu jest znikomy (Łk 13,11.16). Miejscem jego przebywania jest *powietrze* rozumiane jako rejon najbliższy Ziemi (Ef 2,2;6,12)⁴⁶. Nie jest on łatwo ustępującym przeciwnikiem. Cechuje się wielką złośliwością w walce, która swoje apogeum osiągnie przed końcem świata (1 Tm 4,1). Kiedy nastąpi *paruzja*, czyli przyjsie Chrystusa na sąd ostateczny, nie będzie rozpatrywana ewentualność zbawienia *demonów*, gdyż los ich jest już przesądzony - podlegają potępieniu (Mt 25,41; Jud 6). Ich miejscem przeznaczenia jest *przepaść*, czyli piekło (Łk 8,31; 2 P 2,4; Ap 9,11). Ponieważ w obecności Bożej *demony* odczuwają wielki strach, unikają tej obecności (Mt 8,29; Mk 5,7; Łk 8,28)⁴⁷. Źródłem ich radości są bałwochwálcy otaczający ich kultem (1 Kor 10,20; Ap 9,20)⁴⁸. Wielce zwodniczym działaniem *demonów* jest czynienie fałszywych cudów (Ap 16,14).

Szatan jako *przeciwnik Boga* jest dla człowieka, który daje mu się zwieść od początku (...) *zabójcą* oraz *klamcą* i *ojcem kłamstwa* (J 8,44)⁴⁹. Jest to klasyczny przykład, kiedy autor natychmiast mówi o *szatanie* w liczbie pojedynczej, czyniąc jego sylwetkę wyrazistszą.

Najsilniejszym sposobem działalności *szatańskiej* jest grzech (1 J 3,8). Czyni on z *szatana księcia* (J 12,31)⁵⁰ lub *boga tego świata* (2 Kor 4,4)⁵¹. Wpływ *szatana* na ludzi jest wielki, dysponuje on nimi swobodnie (Łk 4,6; Mt 4,9). Chrystus w swojej modlitwie arcykapłańskiej nie modli się

t. 2, s. 810-815; G. H a r d e r, „Πονηρός”, w: TWNT, t. 6, s. 546-566; F. H a u c k, „Καθάρως - ἀκάθαρτος”, w: TWNT, t. 6, s. 416-434.

⁴⁶ Por. A. J a n k o w s k i, *Listy więzienne św. Pawła*, s. 388-390.498-499.

⁴⁷ Por. H. H. L a n g k a m m e r, *Ewangelia według św. Marka. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Lublin 1997, s. 58-59; J. H o m e r s k i, *Ewangelia według św. Mateusza*, s. 64;

⁴⁸ Por. komentarz „ad locum” według: H. L a n g k a m m e r, *Pierwszy i Drugi List do Koryntian*, s. 57: *Wprowadzenie wątku o Eucharystii ma dwie przyczyny. Jedna - to pokazanie, że jest ona jedyną uctwą liturgiczną dla chrześcijan, druga - to nadużycia, które się wkradły przy Eucharystii.*

⁴⁹ Por. komentarz „ad locum” według: A. P a c i o r e k, *Ewangelia według św. Jana*, s.124: *Żydzi odpowiadają, przywołując na pamięć starotestamentalne wypowiedzi, że ich Ojcem jest Jahwe (...). Tymczasem ich postawa niewiary, niechęci i nienawiści wskazuje, że ich ojcem musi być ktoś inny, że jest nim diabeł. Ta wypowiedź zawiera potrójne stwierdzenie: po pierwsze - że diabeł jest zabójcą, po wtóre - „wy zamierzacie Mnie zabić”, po trzecie - dlatego właśnie jesteście dziećmi diabła.*

⁵⁰ Por. J 3,19; Łk 10,18; Ap 12,9; J 16,11;20,1-6.

⁵¹ Por. H. H. L a n g k a m m e r, *Pierwszy i Drugi List do Koryntian*, s. 129-130; por. również: Ef 2,2; Iz 60,1-3.

za ludzi o dążeniach antropocentrycznych⁵², gdyż posługuje się nimi *szatan* (J 15,18-25; 1 J 5,18). *Szatan* obejmuje swoim działaniem również współczesne Jezusowi Imperium Rzymskie, które staje się wrogiem Jego Kościoła (Ap 13,1-8). Główne oparcie znajduje *szatan* w bałwochwalstwie jako najpewniejszym środku działania (1 Kor 10,20n; 2 Kor 6,15n; Ap 9,20;13,11-18). Człowiek, który pragnie pozostać przy Bogu, winien strzec się pokus i im nie ulegać. Upadek w zmaganiu się z pokusami powoduje zgubny dla niego priorytet *szatana*, który bierze człowieka w swoje posiadanie (1 J 3,8.10; 2 Tm 2,26). Przyjęcia w stan posiadania duszy ludzkiej *szatan* dokonuje przy pomocy przebiegłej taktyki, polegającej na *usunięciu wpływów Bożych* (Mk 4,15), *rozprzestrzenianiu zła* (Mt 13,39), *obłudzie* (2 Kor 11,4), *tajemniczości* (1 Tes 2,7) i *rzeczach dziwnych na mocy poza przyrodzonej* (2 Tes 2,9; Ap 13,13n; Mt 24,24)⁵³.

Oczekiwany przez ludzkość Mesjasz przyszedł, aby uwolnić ludzkość od wpływów *szatana* i pokonać go. W każdej bezpośredniej potyczce *szatana* z Jezusem⁵⁴, *szatan* ponosi klęskę⁵⁵.

Tragiczna postać Judasza jest dla *szatana* narzędziem, którym posługuje się w dążeniu mającym za cel pokonanie Jezusa. Ostatecznie jednak męka i śmierć na krzyżu jest wielkim triumfem Zbawiciela (J 12,31;16,11; Hbr 2,14, Kol 2,14n; Łk 10,18)⁵⁶.

⁵² Skoncentrowanych na człowieku jako celu samym w sobie; por. J 17,9.

⁵³ Por. nt. etyki wyznawcy Chrystusa: H. H. L a n g k a m m e r, *Etyka Nowego Testamentu*, Wrocław 1985.

⁵⁴ Np.: Kuszenie na pustyni - por. Mt 4,1-11; Mk 1,12; Łk 4,1-13; Wołanie opętanych - por. Mk 1,34; Łk 4,41.

⁵⁵ Por. H. M u s z y Ń s k i, „Uzdrowienia opętanych”, w: *Studio lectionem facere*, (red. S. Ł a c h - J. S z l a g a), Lublin 1978, s. 159-164; J. F l i s, *Antydemoniczne praktyki starożytnego Wschodu a uzdrowienia opętanych w Nowym Testamencie*, Lublin 1985; P. G r e l o t, „Les miracles de Jésus*et la démonologie juive”, w: *Miracles de Jésus selon le Nouveau Testament*, (red. X. L e o n - D u f o u r), Paris 1977; A. d e G r o o t, *Das Wunder im Zeugnis der Bibel*, Salzburg 1965; T. H e r g e s e l, „Adoracja cudotwórcy - Mateuszowa interpretacja cudów Jezusa”, w: *RBL* 32 (1979), s. 104-114; T e n ż e, *Jezus cudotwórca*, Katowice 1987.

⁵⁶ Por. komentarz „ad locum” według: A. P a c i o r e k, *Ewangelia według św. Jana*, s. 153: *Wywyższenie na Krzyżu oraz wywyższenie w chwale należą do siebie nierozłącznie. Dla słuchających Syn Człowieczy ukrzyżowany i Mesjasz ukrzyżowany to sprzeczność nie do przyjęcia. Zgodnie z ich oczekiwaniami Mesjasz miał ustanowić trwałe królestwo na ziemi. Jeśli Jezus w ten sposób zakończy swe życie, to jaki z Niego Mesjasz i jaki Syn Człowieczy? Tego rodzaju zarzut słyszeli chrześcijanie zapewne bardzo często (por. Justyn, Dial. 32,1). Odpowiedzią Jezusa jest wezwanie, tym razem już ostatnie, do decyzji wiary (...); T e n ż e, *List do Hebrajczyków. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Lublin 1998, s. 39-40; A. J a n k o w s k i, *Listy więzienne św. Pawła*, s. 267-270; A. J a n k o w s k i - K. R o m a n i u k - L. S t a c h o w i a k, „Ewangelia według św. Łukasza”, w: *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, Poznań - Warszawa 1975, s. 287.*

Uczniów Jezusa - Apostołów, pierwszych głosicieli Jego nauki, a później cały Kościół Chrystusowy *szatan* obdarza wielką nienawiścią (Łk 22,31; Dz 5,3; 2 Kor 12,7; 1 Tes 2,18; Ap 12)⁵⁷.

Jezus jednak nie pozostawia swoich wyznawców bez środków do walki przeciw *szatanowi*. Dysponują oni czujnością, duchem wiary, modlitwą oraz udzieloną przez Jezusa władzą wyrzucania *szatana* z opętanych (Mt 10,1; Mk 16,17)⁵⁸, którą posługiwali się już Apostołowie (Dz 5,16;19,12-16; Rz 16,20; Ef 6,12-17; 1 P 5,8n)⁵⁹.

4. Podsumowanie

Szatan zorganizował również swoją *synagogę* (Ap 2,9;3,9). Znajdują się w niej *aniołowie* (Ap 12,7) oraz *ludzie* (J 8,44; Ef 2,2;5,6) zjednoczeni w jedno *królestwo* (Łk 11,15.18), otoczeni szczególną opieką *szatana* świadomego, że *mało ma czasu* (Ap 12,12). Szczególnych ataków *szatańskich* obawiać się można u kresu czasów. Zakończy je definitywne zwycięstwo Jezusa Chrystusa, który zepchnie *szatana* w miejsce kary wiecznej - potępienia (Ap 20,7-10; 1 Kor 15,24)⁶⁰.

⁵⁷ Tamże, s. 344; H. Langkammer, *Pierwszy i Drugi List do Koryntian*, s. 179-180.

⁵⁸ Por. K. Kertelge, „Die Wunder Jesu im Markusevangelium”, w: *Studien zum Alten und Neuen Testament* 23, München 1970; Tenże, „Jezus, seine Wundertaten und der Satan”, w: *Concilium* 11 (1975), s. 168-173; por. również: M. Rusecki, *Wierzenie moim dziełom. Funkcja motywacyjna cudu w teologii XX w.*, Katowice 1988.

⁵⁹ Por. W. Kwiecień, *Relacja o cudzie uzdrowienia opętanego z Gerazy w Mk 5,1-20*, Lublin 1979; P. Lamarche, „Les Miracles de Jésus selon Marc”, w: *Miracles de Jésus selon le Nouveau Testament*, (red. X. Leondufour), Paris 1977, s. 213-226.

⁶⁰ Por. H. Langkammer, „Pierwsze słowa Jezusa w Markowej Ewangelii (1,15), oraz ich znaczenie dla nowej ery zbawczej”, w: *Roczniki Teologiczne*, t. XLVIII, z. 1, Lublin 2001, s. 76-77; W. Kasper, „Die Lehre der Kirche vom Bösen”, w: *Die Macht des Bösen und der Glaube der Kirche* (red. R. Schackenburg), Düsseldorf 1979, s. 68-84.

BIBLISCHE IMPLIKATIONEN IN BENZUG AUF DÄMONEN

ZUSAMMENFASSUNG

Wenn wir nach ersten Informationen über Dämonen suchen, deren Einfluss auf das Leben eines Menschen zu bemerken ist, müssen wir den Volksglauben und die religiösen Andachtsübungen der Völker des alten Orients in Betracht ziehen. Sie spielten eine wesentliche Rolle in der Kultur der Nachbarvölker des auserwählten Volkes. Es waren verschiedenartige Beschwörungsformeln bekannt, die vor schlechtem Einfluss der Dämonen auf das menschliche Schicksal schützen sollten. Wenn wir das Alte Testament genau studieren, kommen wir zum Schluss, dass die Bücher, die vor der babylonischen Gefangenschaft entstanden sind, nicht viele Informationen über Dämonen enthalten.

Die Israeliten waren eifrige Anbeter des einzigen Gottes – Jahwe, deshalb gab es in ihrem religiösen Kult keinen Platz für Dämonen. Der Jahwe-Kult zeugte von bedingungslosem Monotheismus. Wie ursprünglich anerkannt wurde – war Gott Urheber von Allem: von Gutem und Bösem (Am 3,6;4,6.9; Jes 45,7; Hi 9,24). Die treuen Bekenner Jahwes bemühten sich nicht, die Anfänge des Wirkens von Dämonen zu erklären. Man soll jedoch feststellen, dass die Vorfahren des auserwählten Volkes Angst vor verderblichem Wirken der bösen Dämonen empfanden. Ein Ausdruck dieser Angst sind die Vorschriften und Verbote im Alten Testament (Lev 11,12;15,19-30; Ex 28,33-35). Für die treuen Gläubigen war es beunruhigend, dass die Israeliten Magie, Wahrsagerkunst und Nekromantie betrieben (1 Sam 28,13; 2 Kön 21,6). Das Gesetz erlaubte solche Praktiken nicht, verbot sie sogar (Lev 19,31;20,6.27; Dtn 18,10n). Eine ähnliche Meinung, was das Gesetz betrifft, vertraten die Könige (1 Sam 28,9; 2 Kön 23,24) und Propheten (1 Kön 28,9; Jes 8,19).